

ОПАЛЬНИЙ ГОЛОВА ОБЛВИКОНКОМУ Г.Г. ДЕМЕНТЬЄВ

У статті висвітлюється життя та діяльність в органах міського самоврядування першого секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У та голови виконкому обласної ради депутатів трудящих, учасника Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр Г.Г.Дементьєва.

Ключові слова: райком, обком, облвиконком, політуправління, МТС (машинно-тракторна станція).

В статье освещается жизнь и аспекты деятельности Г.Г.Дементьева – первого секретаря Днепропетровского обкома КП(б)У, председателя исполкома областного совета депутатов трудящихся, участника Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.

Ключевые слова: райкомком, обком, облисполком, политуправление, МТС (машинно-тракторная станция).

This article introduces G.G.Dementyevs life and activities in local governmental organs. G.G.Dementyev was the first Secretari of Dniepropetrovsk Regional Executive Committee of the Communist Party (bolchevyks) of Ukraine, participant in the Great Patriotic War (from 1941-1945).

Keywords: Regional Committee of the Communist Party of Ukraine, Regional Executive Committee, Machine and Tractor Station, Political government.

Спочатку зауважимо, що досі Григорію Гавриловичу Дементьєву, як і більшості радянських діячів обласного рівня 1930-1940-х років, публікації не присвячувались, окрім коротких біографічних довідок надрукованих у місцевій пресі під час виборчої кампанії до Верховної Ради УРСР у 1938 та 1947 рр. То ж під час реконструювання його біографії та встановлення важливих фактів його життєпису автор користувався роздрібними даними, знайденими у документах партійних та радянських установ, що зберігаються в ДАДО, серед яких були і досить невеличкі та сухі за змістом характеристики.

Г.Г. Дементьєв належав до плеяди діячів, які вийшли на рівень обласного керівництва завдяки тим численним репресіям серед радянських урядовців та партапаратчиків, які прокотились по всьому Радянському Союзу у 1937 – 1938 роках і загнали до концтаборів та спецтаборів сотні вже досвідчених керівників, достатньо талановитих та ініціативних, які мали добру освіту, добуту ще за царату. На їх місце досить поспішно підбирали здібних кандидатів з молоді.

Народився Георгій Гаврилович Дементьєв у 1897 р. (дата невідома) в родині селянина с. Кікіно Юхновського повіту Смоленської губернії. Закінчив початкову 4-класну школу. На цьому його навчання і закінчилось. Як і більшість селянських дітей допомагав батькам у господарстві, влітку пас корів – свою та декілька сусідських. Хоча оплата цієї роботи невелика, але все ж це була посильна допомога родині. Потім батьки прилаштували його розсильним та помічником писаря волосного управління (тепер сільська рада). Далі він

працював в сільському господарстві. У 1916 р. його мобілізували до царської армії. Як відомо, то були роки Першої світової війни. Служив він спочатку рядовим у стрілецькій бригаді, а з травня того ж року воював на Західному фронті старшим фейвенгером 4-го кавалерійського корпусу. Соціал-демократи тоді проводили активну агітацію серед солдат на фронті, і Г. Дементьєв швидко потрапив під їх вплив. Після Лютневої революції його обирали від батареї депутатом солдатських рад, а потім – головою солдатського комітету артдивізіону.

У грудні 1917 г. він повернувся з фронту до рідного села, де брав активну участь у роботі серед селян як досвідчений пропагандист більшовиків, а влітку 1918 р. він вступив до лав більшовицької партії. Подальше його доля, практично, у повній мірі залежала від політичних та воєнних подій у державі.

У вересні того ж року Г.Г. Демен'єв пішов до лав Червоної Армії. Служив воєнним комісаром артдивізіону 15 стрілецької дивізії, брав участь у воєнних діях на Південному і Польському фронтах та на Далекому Сході. У 1921 р. його направили на навчання до Кронштадту на артилерійські курси, після закінчення яких у 1922 р. він служив декілька років у Середній Азії, а з 1928 р. – на Смоленщині [3].

У 1933 р. Г.Г. Демен'єв опинився на Дніпропетровщині на партійній посаді. А сталося це так. Радянський уряд в цей час був заклопотаний більш за все складним станом сільського господарства. Колгоспи діяли вкрай незадовільно, селяни, яких силоміць, проти їх волі загнали туди, не хотіли працювати так, як раніше у своїх господарствах. Треба було негайно вживати заходів щодо поліпшення становища. Ось і вирішили політично зміцнити МТС (машинно-тракторні станції), радгоспи та колгоспи через створення при них окремих партійних осередків, а при МТС – політвідділів. Почалась компанія щодо їх формування. Всі обласні комітети КП(б)У підбирали комуністів, а для підвищення авторитету політвідділів МТС туди були направлені військові політпрацівники. Саме директива № 391512 Наркомвоєнка СРСР від грудня 1932 р. зобов'язувала військові округи відрядити 300 політпрацівників у розпорядження ЦК КП(б)У для політвідділів МТС [8]. Дементьєва направили начальником політвідділу Петропавлівської МТС.

Не минуло і два роки як Г.Г. Дементьєва висунули на нову посаду. Політична ситуація тих років, певно, відбивалася на вимогах щодо висунання кандидатів на посади всіх рівнів Радянської влади. По-перше, важливе значення мало соціальне походження, перевага надавалася вихідцям із селян та робітників. По-друге, було обов'язковим членство в партії більшовиків, по-третє, враховувалася участь у воєнних діях 1918-1922 рр. Всім цим вимогам кандидатура Г.Г. Дементьєва відповідала. То ж у 1935 р. він був обраний першим секретарем Петропавлівського райкому КП(б)У.

Саме у ці роки в Петропавлівці інспектором та завідувачем райвно працював Є.С. Березняк, тепер Герой України [1]. Їм доводилося часто спілкуватися з робочих питань та у партійних справах. Він згадує Г.Г. Дементьєва як людину з твердим характером, але досить доброзичливу та

товариську. З особливою увагою він відносився до шкільної освіти, чим міг допомагав школам району. Оскільки він був довгий час військовим, то чи з любові до військової форми, чи за звичкою, але, ставши цивільною людиною, він завжди носив френч. Правда, особливого вибору одягу на той час не було, і багато чоловіків були одягнені саме так.

Секретарем райкому Г.Г. Дементьєв працював теж два роки і був обраний в.о. на таку ж посаду у Павлоградському районі. Це був 1937 р. Саме на цей рік та на початок 1938 р. припадає пік “великого терору”. Хвиля репресій «накрила» і керівників Павлоградського району. На долю і Г.Г. Дементьєва випало відновлювати партійну роботу в районі. На жаль, документів про роботу райкомів у цей час збереглося дуже обмаль. На XII Павлоградській районній конференції, яка підбивала підсумки роботи району вже після того, як Дементьєва було призначено на нову посаду до обласного самоврядування, його робота на посаді першого секретаря райкому оцінювалась досить суперечливо. Виступаючі підкреслювали його позитивний внесок у діяльність райкому, засвідчували, що він давав конкретні рекомендації низовим партійним комітетам, навчав, як проводити агітаційно-масову роботу. Його характеризували як стійкого, принципового більшовика, доброго товариша. За погану роботу від нього перепадало суворо, але справедливо. Проте не всі члени конференції були задоволені його роботою, а скоріше – не забули, чи не змогли вибачити йому принциповості та вимогливості, тому й звинувачували його у тому, що у спілкуванні він дозволяв собі грубість, мало приділяв уваги роботі низовим організаціям та промисловим підприємствам, ліберально відносився до деяких виключених з партії, в результаті чого багатьох райком відновив у лавах партії.

Г.Г. Дементьєв у своєму виступі зазначив, що партійна дисципліна в райкомі, коли він його очолив, була не на належному рівні, і треба було дуже багато попрацювати, щоб навести порядок. Брутальності собі не дозволяв, але спуску за погану роботу ніколи не давав [5]. На час, коли відбувалася конференція, Дементьєв вже працював у обласному апараті. У квітні 1938 р. бюро обкому затвердило його начальником земельного управління сільського господарства області і звільнило від обов’язків першого секретаря Павлоградського райкому КП(б)У. У тому ж році працівники МТС висунули його кандидатуру в депутати Верховної Ради УРСР. Майже два роки він обіймав нову посаду, добре знав сільське господарство. Євген Березняк згадував, що Дементьєва знала вся область. Не по роках рухливий, він у гарячу пору посівної або жнив був всюдисущим. У його кабінеті стояли снопики кукурудзи, жита, пшениці, які свідчили про кращі досягнення селян. Може саме тому, що справи в селі йшли на той час непогано, Дементьєва у січні 1940 р. вже призначили заступником голови облвиконкому, а на V пленумі через рік його обрали кандидатом у члени бюро обкому. З 23 квітня 1941 р. він обіймав посаду III секретаря обкому та став членом бюро обкому. Його характеризували, як здібного організатора, а другий секретар обкому К.С. Грушовий відзивався про нього, як про людину, яка користувалась великою повагою і в обкомі, і серед населення [2].

З початком Великої Вітчизняної війни, він як секретар по ідеології відповідав за мобілізацію на фронт комуністів і комсомольців, за підбір партійців на посаду комісарів і політпрацівників. Він контролював хід організації ополчення, а у липні почався підбір кандидатур до підпільних міськкомів та райкомів партії області та створення партизанських загонів. Кожну кандидатуру обговорювали на засіданні бюро обкому КП(б)У, вирішували питання явочних квартир, баз зброї та харчів. Згаданий вище Євген Березняк саме Дементьєвим був рекомендований до складу Петропавлівського підпілля, коли у серпні 1941 р. повернувся зі Львова, де працював перед війною, і зайшов до обкому, щоб звітувати і попроситися на фронт. Коли почалися бої за Дніпропетровщину обком КП(б)У переїхав до Павлограда, а пізніше – до Ворошиловграда (тепер Луганськ). Коли К.С. Грушовий, який виконував обов'язки першого секретаря, пішов на фронт, Г.Г. Дементьєв деякий час очолював обком. У 1942 р. він теж був призначений комісаром бригадного району ППО (Противітряна оборона) в Міллерово, але потім його відкликали до ЦК КП(б)У.

На початку вересня 1943 р., коли війська Червоної Армії почали визволення Лівобережної України, ЦК КП(б)У почав формувати органи радянського та партійного керівництва Дніпропетровської області. Першим секретарем обкому КП(б)У затвердили Г.Г. Дементьєва, а головою облвиконкому П.А. Найдьонова, який очолював його до війни. 18 вересня 1943 р. було визволено від німецько-фашистських загарбників Павлоград, який став місцем перебування обласних органів влади до 25 жовтня, до поки не було звільнено обласний центр. Першим документом, який було прийнято виконкомом та обкомом КП(б)У, була Постанова від 26 вересня про відбудову залізничних і ґрунтових шляхів, мостів, телеграфно-телефонного зв'язку на визволеній території області. 28 вересня прийнято рішення по організації збирання урожаю і проведення осінньої сівби

2 жовтня 1943 р. у фронтовій типографії почала виходити газета “Зоря”, орган обкому КП(б)У. У першому номері було надруковане звернення виконкому та обкому КП(б)У до населення області про першочергові завдання по відбудові народного господарства у визволених районах. 4 жовтня обком приймає постанову про розмінування визволеної від німецько-фашистських загарбників території області. Оскільки Червона Армія проводила розмінування на головних напрямках свого наступу та міст, де базувались її комунікації, основні простори залишались не обстеженими, що могло привести до великої кількості жертв мирного населення і особливо дітей. Тому обкомом було дано розпорядження всім районними виконкомом та райкомом партії провести серед населення роз'яснювальну роботу, а в Павлограді створено курси по підготовці фахівців з розмінування [7].

Основним завданням обкому в цей час було подальше укомплектування районів та міст партійними та радянськими кадрами, організація обліку будівель, устаткування, майна, що залишилось після окупації, та обліку нанесених війною народному господарству збитків, організації пуску

підприємств, які найменш постраждали, а ще – розслідування райкомами та міськкоматами діяльності комуністів, які залишались на окупованій території, з метою виявити, яку роль вони відіграли у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, чи виправдали звання комуніста? Роботи вистачало і проблем теж.

У лютому 1944 р. Г.Г. Дементьєва та П.А. Найдьонова поміняли місцями. Ймовірно, в ЦК КП(б)У взяли до уваги те, що Г.Г. Дементьєв досить довго був пов'язаний з сільським господарством, добре його знав і міг там ліпше себе реалізувати, ніж в обкомі. У липні 1945 р. на VII сесії Верховної Ради УРСР депутат Г.Г. Дементьєв, як пам'ятаємо, обраний ще у 1938 р., звітував про відбудову народного господарства в краї. На той час в області діяли: 3 доменних печі, 15 мартенівських та 19 прокатних станів, які давали державі продукцію. До кінця 1945 р. повинні були стати до ладу коксові батареї на коксохімі та 2 мартенівські і 8 доменних печей. Тільки у Дніпропетровську працювало 158 підприємств із 170 працюючих до війни. Йшло повним ходом будівництво в обласному центрі автомобільного заводу. Працювала міська легка та харчова промисловість. У сільському господарстві відновили роботу 1680 колгоспів, 30 радгоспів, 66 МТС. У 1945 р. було освоєно 80% посівних площ довоєнного часу. Значно зросли капіталовкладення в народне господарство. Якщо у 1944р. вони склали 597 млн., то в 1945 – вже 1,5 млрд. Певно ж, було багато труднощів та проблем, але це стосувалося всієї держави [9].

1946 р. почався більш-менш оптимістично. Основні показники відбудови у 1945 р. були виконані. З перших днів нового року всіх чиновників охопила лихоманка підготовки до виборів до Верховної Ради СРСР. Вносились останні корективи до п'ятирічного плану, який обговорювали та приймали на першій сесії Ради. Час за різноманітними справами промайнув хутко, прийшла пора збирання врожаю. Літо було дуже посушливе і хліба визріли раніше. Але саме цей важливий момент керівництво області і не взяло до уваги, з чого і почався ланцюжок проблем. Газета “Правда” від 3 липня 1946 р. піддала гострій критиці керівництво області, яке протягом останнього тижня червня проводило численні засідання та наради з приводу збиранню врожаю, а в цей час на селі жнива вже вирували і колгоспи просили конкретної допомоги. Як результат – Рада міністрів УРСР у постанові від 5 липня 1946 р. визнала Дніпропетровську область у числі відстаючих по хлібозаготівлі. 9-10 липня на Пленумі ЦК КП(б)У знову було підняте це питання [10].

У зв'язку з тим, що врожай був низьким, почалися деякі корективи плану. Уряд звинуватив (постанова від 17 серпня 1946 р.) Г. Дементьєва та А. Найдьонова у неправильному розумінні значення плану, у тому, що вони поділили план на основний і допоміжний. Їм ще раз нагадали, що план є обов'язковим до виконання і вони несуть за це особисту відповідальність. Уряд вимагав вжити всіх заходів для того, щоб план хлібозаготівель було виконано до 1 жовтня 1946 р. [12]. Але цього не сталось. Доки йшли жнива і молотьба, збирання хліба комбайнами, колгоспи здавали хліб державі, та коли вони

закінчились, практично, припинилась молотьба хліба, припинилася і хлібозаготівля.

Уряд у численних заявах звинувачував керівників всіх рангів і особливо голів колгоспів у тому, що вони стали на “антидержавний шлях” згортання хлібозаготівель. Від облвиконкому в райони відправлялись уповноважені. Але все було марним. Численні комісії всіх рівнів, які почали перевірки колгоспів, таки виявляли наявність зерна, незаконність авансування колгоспників до закінчення здачі плану зерна, розкрадання його, переховування і таке інше. Колгоспи робили все можливе, щоб залишити хоча б трохи зерна для підтримки селян. Це, мабуть, добре розуміли Г. Дементьєв і А. Найдьонов, які вже пережили одне страхіття голоду у 1933 р., тому й не вдавались до крайніх заходів, щоб вивезти з села все до зернинки.

Проблеми з харчами почалися вже восени. Відповідно до постанови уряду облвиконком, з метою економії борошна, приймає рішення про зменшення норм забезпечення хлібом всіх верств населення, як на селі, так і в місті. Взимку вже з'явилися перші хворі на дистрофію, число яких з кожним днем зростало. Особливо тривожний стан склався на селі, де колгоспники не забезпечувалися продуктами по картках, а все, що залишилось від здачі податку, було вже спожито. З початку 1947 р. уряд, дослухавшись, кінець-кінцем, до численних заяв місцевого самоврядування про тяжкий стан населення, дав дозвіл видавати колгоспам зернову позику на умовах її повернення з врожаю 1947 р. У січні-лютому облвиконком проводить низку засідань, на яких розподіляє позику по кожному колгоспу окремо [6]. Крім того в цей час розглядалися питання щодо поліпшення харчування студентів міста, бо багато з них не мали продовольчих карток. У вузах було одноразове харчування, до того ж, низької якості, то ж вирішили там організувати дворазове харчування і відкрити комерційні буфети. Окремо розглядалося питання по боротьбі з дистрофією та про її профілактику. Облвиконком неодноразово нагадував всім райвиконкомом про необхідність більш уважно і відповідально відноситися до малозабезпечених верств населення, вишукувати внутрішні резерви, допомагати голодуючим і зобов'язував всіх хворих госпіталізувати. Людські втрати по області у ці роки були великі, але, можливо, вони були б значно більшими, коли б Г.Г. Дементьєв та П.А. Найдьонов доклали зусиль, щоб виконати всі розпорядження партії та уряду відносно хлібозаготівель.

На початку 1947 р. у політичному житті країни головними були не харчові проблеми населення, а вибори до Верховної Ради УРСР, які відбулися 9 лютого. Г. Дементьєва знову обрано депутатом від Петропавлівського району, де його добре пам'ятали з часів, коли він у них працював [10].

12 лютого облвиконком та бюро обкому провели засідання, на якому розглянули питання “О мерах полного обеспечения засыпки семян к весеннему севу в колхозах области”. Стан із заготовкою насіння в колгоспах був критичним. Не тільки припинився приріст заготівлі насіння, але в багатьох районах вже засипаний насінневий фонд почав різко зменшуватись, його

використовували не за призначенням, тобто на харчування [6]. Це було останнє засідання облвиконкому, яке проводив Г.Г. Дементьєв. Таке становище з насінневим фондом не могло залишитись безкарним. Політбюро ЦК КП(б)У звільнило його з посади голови виконкому за те, що він “свкся с расхлябанностью и оказался неспособным проводить твёрдую партийную и государственную линию по обеспечению подъёма сельского хозяйства в области”.

Радянська системи влади вимагала від місцевих керівників безперечно виконувати рішення та постанови вищих партійних і радянських органів влади, не маючи права на ініціативу та власне рішення. Враховуючи відсутність наявних документів особистого походження, автору не вдалося в повній мірі розкрити погляду Г.Г. Дементьєва на справи, які доводилося вирішувати.

Взагалі, його внесок в історію краю, на наш погляд, був досить вагомий. На посаді секретаря райкому партії йому вдалося врятувати від репресій багатьох службовців та робітників. У 1941 р. саме за його прямою участю були закладені основи антифашистського руху опору на окупованій території області, а після визволення, у 1943 р., в досить стислі терміни у неймовірно складних умовах організувати відбудову народного господарства. За 30-річну сумлінну працю у збройних силах, партійному та обласному державному апараті, де часто робочий день починався о 6-7 годині ранку, Григорій Гаврилович Дементьєв був нагороджений 5 орденами та медалями. Як склалась його службова кар'єра після звільнення з посади голови облвиконкому достовірно з'ясувати не вдалося. За свідченням Є.С. Березняка, він деякий час працював у Вінницькій області. Потім партійне керівництво взяло до уваги його багаторічний досвід партійного діяча і перевело його на роботу до ЦК КП(б)У, але знайти підтвердження або, принаймні, якусь інформацію у Центральному архіві громадських об'єднань поки що не вдалося. Потребує подальшого дослідження і питання про його особисте життя, родину та нащадків.

Біографічні посилання:

1. Березняк Є. Я – “Голос” / Є. Березняк. – М., 1971.
2. Грушовий К.С. Тоді, в сорок першому... / К.С. Грушовий. – Київ., 1973.
3. Державний архів Дніпропетровської області (далі: ДАДО). – Ф.19. – Оп. 3. – Спр. 97.
4. ДАДО. – Ф. 19. – Оп. 3. – Спр. 19.
5. Там саме. – Ф. 19. – Оп. 3. – Спр. 162.
6. Там саме. – Ф. 19. – Оп. 5. – Спр. 208.
7. Там саме. – Ф. 3382. – Оп. 2. – Спр. 3.
8. ДІМ, експозиція.
9. Зоря. – 1945, 10 липня.
10. Зоря. – 1946., 10 липня; 17 липня.
11. Зоря. – 1947., 29 січня, 14 лютого.
12. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 3939. – Арк. 43.

Надійшла до редколегії 09.03.2010 р.